

Іван Стакурський

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

СПІЛЬНА БЕЗПЕКОВА ТА ОБОРОННА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПІСЛЯ «БРЕКСІТУ»: ВІДРОДЖЕННЯ ЧИ МАРГІНАЛІЗАЦІЯ?

Ivan Stakhurskyi

National University «Kyiv-Mohyla Academy», Ukraine

COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY OF THE EUROPEAN UNION AFTER BREXIT: RENAISSANCE OR DEGRADATION?

The aim of the paper is to consider outcomes of Great Britain's leaving the European Union on the development of Common Security and Defence Policy (CSDP). The author indicates British contribution into the CSDP building and significance of the European integration in the sphere of security and defence to foreign policy of the United Kingdom. The article explains the impact of Brexit on security policy of Great Britain. It also highlights three possible scenarios on further development of CSDP after the British referendum on leaving the EU. The author argues that Brexit weakens the CSDP capacity for an effective crisis management and the EU's role in international relations; however, the United Kingdom leaving the EU opens new prospects for the military integration within the CSDP, which were constantly vetoed by London.

Key words: European Union, Common Security and Defence Policy, United Kingdom, Brexit, military crisis management, NATO.

«Брексіт» називають найважливішою подією в історії Європи після розпаду Радянського Союзу, а також найбільшою геополітичною катастрофою з часів Другої світової війни, що може стати провісником кінця європейської інтеграції¹. Великобританії історично належала слава провідної військової сили Європи. Після результатів референдуму 23 червня 2016 року у Сполученому Королівстві, в якому більшість проголосувала за вихід держави з Європейського Союзу, постало питання майбутнього розвитку Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) ЄС.

Думки науковців з цього приводу розділились. С. Біскоп, А. Менон, Ф. Хейсбург вважають, що рішення британців покинути Євросоюз піде на користь Європі, адже Лондон тривалий час блокував спроби поглибити військову інтеграцію серед членів Спільноти, а отже, «Брексіт» відкриває шлях для більш тісної співпраці у галузі безпеки та оборони. Натомість дослідники К. Сміт, П. ван Хем, Дж. Хорт наголошують на тому, що Великобританія – це важливий геополітичний гравець, постійний член Ради Безпеки ООН, співзасновник СБОП та автор багатьох важливих ініціатив галузі, без якого вплив об'єднаної Європи на світові процеси зменшиться, а СБОП втратить значення. Тому мета даної статті - проаналізувати потенційні наслідки виходу Великобританії з Євросоюзу для європейських інтеграційних процесів у сфері безпеки та оборони.

Великобританія і європейська безпека

Відділення від континентальної Європи невеликою протокою Ла-Манш завжди надавало Сполученому Королівству почуття окремішності, що історично проявлялося в ізоляціоністській політиці по відношенню до європейських проблем. Лондон був залученим до «європейських справ» настільки, наскільки це відповідало його національним інтересам, критично оцінюючи ініціативи, спрямовані на збільшення повноважень наднаціональних органів ЄС. Для Великобританії Євросоюз – це, перш за все, спільний ринок, а до інтегративних процесів в інших галузях британці ставилися вороже. Відмовившись від спільної європейської валюти, шенгенської зони, тісної співпраці у галузі правосуддя та внутрішніх справ, навряд чи варто було очікувати активної участі Лондона в Спільній

¹ Rogers, J., Simon, L. (2016). Brexit: Europe at a strategic crossroads? *European Geostrategy*, Vol. 8, No. 17.

безпековій та оборонній політиці Європейського Союзу.

Тим не менш, парадокс полягає в тому, що саме Великобританія вважається співзасновником СБОП ЄС. У 1998 році на франко-британській конференції в Сан-Мало, що відбувалася під впливом безпекової кризи в колишній Югославії, чільники країн досягнули історичної згоди щодо необхідності розвитку військових засобів Євросоюзу для миротворчої діяльності. Великобританія поділяла позицію, відповідно до якої НАТО зберігає статус ключового безпекового провайдера Заходу, але в той же час, Лондон підкреслював важливість для Європи розвитку власних інструментів кризового менеджменту з метою уникнення помилок, допущених в Югославії¹. У такий спосіб франко-британська співпраця призвела до утворення СБОП, будівництво якої офіційно розпочалося з Кольському саміту ЄС в червні 1999 року.

Варто також зазначити, що і найважливіші здобутки ЄС у сфері безпеки та оборони вдалося досягнути саме завдяки активній участі Великобританії. До британських ініціатив відносять: Гельсінські цілі (1999) про розвиток військових інструментів СБОП, Берлінські договори НАТО-ЄС (2002-2003) щодо узгодження процедури використання ресурсів Північноатлантичного альянсу при проведенні миротворчої діяльності ЄС, військові операції Євросоюзу на Балканах (Республіка Македонія (2003), Боснія та Герцеговина (2004)), створення автономної військової одиниці для швидкого реагування на безпекові загрози - Бойових Груп ЄС (2004).

Однак після Іракської трансатлантичної кризи, в якій Лондон, на відміну від Парижа та Берліна, підтримав дії Вашингтона, ставлення Сполученого Королівства до європейських інтеграційних процесів в сфері безпеки та оборони змінилося. Великобританія відійшла на другорядні ролі в СБОП: Лондон не проявляв інтересу до миротворчих операцій ЄС², розвитку його військових повноважень, блокуючи ініціативи, спрямовані на поглиблення військової співпраці³, наголошуєчи при цьому на відсутністі необхідності дублювати функції та структури НАТО, що залишається основою трансатлантичної безпеки.

Тому, як зазначає дослідниця К. Сміт, «Брексіт» із СБОП ЄС поступово відбувався із середини 2000-х років⁴. Замість розвитку СБОП Лондон віддавав перевагу двостороннім формам співпраці у сфері безпеки та оборони, зокрема із Францією (оборонні договори 2010 і 2014 років). У виборі інституційної опції для миротворчої діяльності симпатії Великобританії незмінно належать Північноатлантичному альянсу. Британські політики виступають за чіткий «поділ праці» між НАТО та СБОП, щоб не допустити розпорощення військового потенціалу та зайвих фінансових витрат. У Сполученому Королівстві вважають, що Європейський Союз призначений для виконання допоміжної, «соціальної роботи» після уже проведених НАТО миротворчих операцій, адже європейські країни страждають на брак фінансування та військових ресурсів для ефективного кризового менеджменту⁵.

«Брексіт»: наслідки для безпекової політики Великобританії

Позиції науковців у питанні наслідків виходу Великобританії з ЄС для безпекової політики

¹ Biscop, S. (1999). The UK's Change of Course: a New Chance for the ESDI. *European Foreign Affairs Review*, Vol. 4, No. 2, 253-268; Shearer, A. (2000). Britain, France and Saint-Malo Declaration: Tactical Rapprochement or Strategic Entente? *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 13, No. 2, 283-298.

² За винятком військової морської операції «Аталанта» (триєва з 2008 року) у сомалійському узбережжі, що відповідає національним стратегічним інтересам Великобританії.

³ Наприклад, розгляд ініціатив зі створення автономної європейської штаб-квартири для планування та проведення автономних миротворчих операцій ЄС, що дозволить СБОП звільнитися від залежності від засобів НАТО чи окремих країн-членів Спільноти, незмінно блокувалися групою держав «Атлантистів» на чолі з Великобританією. Британський закордонний секретар В. Хаг з цього приводу говорив, що «Великобританія не погодиться на створення постійної штаб-квартири зараз, і не погодиться у найближчому майбутньому... Це - червона лінія нашої зовнішньої політики... Ми вважаємо, що таке рішення приведе до дублювання структур Північноатлантичного альянсу і розриватиме планувальні механізми ЄС від НАТО». Цит. за: Waterfield, B. (2011). Britain blocks EU plans for operational military headquarters. *The Telegraph*.

<<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/8645749/Britain-blocks-EU-plans-for-operational-military-headquarters.html>> (2016, листопад, 14).

⁴ Smith, K. Would Brexit Spell the End of European Defence? *The London School of Economics and Political Science* <<http://blogs.lse.ac.uk/europblog/2015/07/02/would-brexit-spell-the-end-of-european-defence/>> (2016, листопад, 14)

⁵ Smith, S. (2015). European Defence, the CSDP and the UK: two cases of Catch-22. In D. Fiott (Ed.), *The Common Security and Defence Policy: National Perspectives*, 24. Brussels: Academica Press.

країни відрізняються. Дж. Хорт вважає, що політична ізоляція Британії від Європи зменшить вплив Лондона у світових процесах та інтерес до нього зі сторони США. «Брексіт» може також призвести до зміни балансу сил у відносинах НАТО-СБОП із утворенням осі Вашингтон-Берлін-Паріж, у той час як Лондон залишатиметься на узбіччі «великої політики»¹. Погоджується з ним і С. Біскоп, стверджуючи, що втративши «європейський якір безпеки», Лондон зіткнеться з труднощами у пошуках гідної йому заміни, адже Великобританія стала більш залежною від європейських партнерів з огляду на стратегічну переорієнтацію США із Європи в Азіатсько-тихоокеанський регіон, ніж як це було в 1990-х роках. Таким чином, «Брексіт» - це програшна гра для обох сторін – як Великобританії², так і ЄС, оскільки вони ризикують безпекою Заходу³.

Виходячи з вищеперечислених аргументів, науковці вказують на доцільність запровадити особливий статус для Великобританії в межах СБОП (як і для європейських країн НАТО, які не входять до ЄС – Норвегії, Туреччини та Ісландії), що дозволить Сполученому Королівству брати участь у миротворчій діяльності об'єднання та його галузевих засіданнях, сприятиме розвиткові співпраці між партнерами у рамках формалізованої структури, адже Британія й надалі залишатиметься головною військовою силою Європи, важливим дипломатичним гравцем.

Натомість А. Менон вважає, що «Брексіт» не похитне позиції Лондона на міжнародній арені⁴. На думку дослідника, поза межами ЄС співробітництво Великобританії з європейськими партнерами у галузі безпеки та оборони тільки посилюється, а отже, збільшиться і військовий внесок Британії у підтримку безпеки ЄС⁵. Тільки тепер співпраця розвиватиметься на міждержавній основі, без посередництва європейських інститутів та складних наднаціональних систем прийняття рішень. Ф. Хейсбург зазначає, що Великобританія після «Брексіту» може стати для Європи, чим Австралія виступає для Азії: тісним союзником США, з високим ступенем національної безпеки, що розташовується по-сусідству. Втрата впливу Лондона в Європі буде незначною, адже Сполучене Королівство й надалі володітиме статусом ядерної держави з постійним місцем у Раді Безпеки ООН, залишатиметься одним із провідних стовпів НАТО з потужною економікою, військово-промисловим комплексом та тісними економічними зв'язками з країнами ЄС⁶.

«Брексіт»: наслідки для СБОП

«Брексіт» помістив Європу на стратегічне перехрестя й заставив задуматися європейських політиків та громадськість над майбутнім як СБОП, так і європейських інтеграційних процесів в цілому. Дослідники розглядають три сценарії подальшого розвитку СБОП після виходу Великобританії.

Сценарій 1: відродження СБОП ЄС

Після оголошення результатів британського референдуму політики багатьох європейських країн підkreślували, що в ЄС шкодують про рішення Великобританії вийти зі складу Спільноти,

¹ Howorth, J. (2015). The CSDP without the UK: bad for Europe but even worse for Britain. In D. Fiott (Ed.). *The Common Security and Defence Policy: National Perspectives*, 20. Brussels: Academica Press.

² Дослідник П. ван Хем пише про вплив «Брексіту» на сепаратистські рухи в Європі, зокрема в Шотландії, де більшість населення проголосувало за те, щоб залишитися у складі ЄС. Н. Стерджен, лідер Шотландської національної партії, що домінує у місцевому парламенті, уже заявила про можливість проведення другого референдуму щодо відокремлення Шотландії від Сполученого Королівства, що розглядається як реакція на вихід Великобританії з ЄС. Варто зазначити, що у Шотландії (Феслейн) розташована військова ядерна база, для будівництва нової в Англії потрібен час: Ham, P. (2016). *Brexit. Strategic Consequences for Europe. A Scenario Study*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations, 4.

³ Biscop, S. (2012). The UK and European Defence: Leading or Leaving? *International Affairs*, Vol. 88, No 6, 1297-1313.

⁴ Menon, A. (2016). Britain's military standing would not suffer after Brexit. *Financial Times*. <<https://www.ft.com/content/a6f95c18-087d-11e6-a623-b84d06a39ec2>> (2016, листопад, 14).

⁵ У цьому контексті А. Менон наводить приклад Франції, яка в 1966 році покинула військові структури НАТО. Тоді висловлювалося занепокоєння, що така ізоляціоністська політика Ш. де Голля матиме серйозні наслідки для безпеки Західної Європи. Однак Франція на практиці доводила свою лояльність європейським партнерам, збільшуючи витрати на оборону. Внесок Франції у підтримку європейської безпеки було відзначено в Оттавській декларації НАТО 1974 року. Тому розмови про ізоляцію Британії від європейської безпекової архітектури А. Менон вважає передчасними: Menon, A. (2016). Britain's military standing would not suffer after Brexit. *Financial Times*. <<https://www.ft.com/content/a6f95c18-087d-11e6-a623-b84d06a39ec2>> (2016, листопад, 14).

⁶ Heisbourg, F. (2016). Brexit and European Security. *Survival*, Vol. 58, No. 3, 14.

проте запевняли: «Брексіт» не є провісником кінця Європейського Союзу та не приведе до згортання інтеграційних процесів на континенті¹. Вони представляли підсумки британського референдуму як непорозуміння, реакцію здебільшого на міграційну кризу, тріумф популізму над політичною розсудливістю та економічною раціональністю. У своїх заявах чільники європейських країн стверджували, що «Брексіт» навіть зробить європейську спільноту сильнішою, оскільки труднощі та проблеми об'єднують².

Частина політичних аналітиків підтримує цю точку зору, стверджуючи, що вихід Великобританії піде на користь розвиткові СБОП ЄС. Лондон упродовж тривалого часу блокує перспективні проекти у сфері безпеки та оборони, зокрема щодо формування армії ЄС, виступає проти утворення європейського головного управління для планування та проведення миротворчих операцій, а також збільшення бюджету Європейського оборонного агентства. Таким чином, без вето Лондона в європейських партнерів виникає можливість домовитися щодо поглиблення військової інтеграції і навіть реалізувати ідею федералістів про формування Європейського оборонного союзу³.

Сценарій 2: Європейський Союз як цивільна сила

Даний варіант фактично відображатиме наявний стан речей у Європейському Союзі, що розпочався після фінансово-економічної кризи 2008-2009 років, внаслідок якої суттєво скоротилися національні видатки на оборону та зменшилась увага до розвитку СБОП. Відповідно до цього сценарію, політика ЄС на міжнародній арені розгортається у координатах «цивільної сили»⁴, що відповідає світогляду Німеччини. ЄС проводитиме невеликі місії цивільного характеру, натомість військовий кризовий менеджмент залишатиметься прерогативою НАТО.

Прихильники цього варіанту майбутнього розвитку ЄС припускають, що наслідки «Брексіту» для СБОП нестимуть радше символічний характер, на відміну від сфери економіки, адже Лондон мінімально інвестував у проект «СБОП» політично та військово⁵. Тому вихід Великобританії з Євросоюзу не спровокує поломку робочих механізмів галузі. Хоча Великобританія – одна з небагатьох держав ЄС (поруч з Польщею, Грецією та Естонією), що виконує вимогу НАТО витрачати щонайменше 2% свого ВВП на оборону, внесок Лондона у кризовий менеджмент саме ЄС залишався невисоким: як за показником фінансування миротворчої діяльності, так і за кількістю направлених до місій СБОП офіцерів, солдат та цивільного персоналу⁶ (див. Таблиця 1).

¹ Про це заявив зокрема і Ж.-К. Юнкер, Президент Європейської Комісії, 14 вересня 2016 року у щорічній промові перед Європарламентом. Глава Євросоюзу підкреслив, що Європа після «Брексіту» переживає екзистенційну кризу і необхідно умовою для її подолання виступає єдність серед країн Спільноти. Тому Ж.-К. Юнкер закликав країни ЄС поглибити інтеграцію у сфері безпеки та оборони шляхом створення європейської штаб-квартири для планування та проведення миротворчих операцій, використовувати механізм «Постійної структурної співпраці» для зростання військової інтеграції серед країн Спільноти, створити фонд для сприяння досліджень у сфері оборони: European Commission (2016). State of the Union Address 2016: Towards a better Europe - a Europe that protects, empowers and defends. <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_en.htm> (2016, листопад, 14).

² Зрозуміло, що подібні заяви слід розглядати у контексті важливості збереження блоку, оскільки «Брексіт» може стати небезпечним прецедентом і зразком для наслідування. Крім того, у 2017 році пройдуть вибори у багатьох країнах ЄС, зокрема Канцлера Німеччини та Президента Франції. Тому у такий спосіб діючі чільники держав намагаються надіслати виборцям повідомлення, що вихід з ЄС дорого коштуватиме для економік їхніх країн, загрожує соціальному благополуччю населення, а переваги від членства в ЄС значно переважають його недоліки, які є тимчасовими: Bosoni, A. (2016). How to leave the European Union. Stratfor. <<https://www.stratfor.com/weekly/how-leave-europeanunion?id=be1ddd5371&uuid=ca9a3ab5-5de5-445e-b474-b24d70fdc2ec>> (2016, листопад, 14).

³ Angelini, L. (2016). Brexit is an opportunity for EU defence policy. *EU Observer*. <<https://euobserver.com/opinion/134256>> (2016, листопад, 14).

⁴ Термін Ф. Дюшена, вжитий у праці 1972 року «Роль Європи в світовому мірі» для позначення зовнішньополітичної діяльності актора, що відкидає застосування військових засобів, віддаючи натомість перевагу цивільним політичним інструментам, насамперед дипломатичним та економічним. Термін використовувався для характеристики Європейської Економічної Спільноти, протиставляючи її діяльність політиці двох наддержав (США, СРСР) у період Холодної війни.

⁵ Heisbourg, F. (2016). Brexit and European Security. *Survival*, Vol. 58, No. 3, 13.

⁶ Навіть перебуваючи поза межами СБОП, Великобританія зможе брати участь у місіях ЄС, підписавши відповідний договір про співпрацю. На даний момент, вісімнадцять «третіх країн» (серед них і Україна) у такий спосіб стають частиною операцій кризового менеджменту Європейського Союзу.

Таблиця 1

Внесок країн (кількість військових) в операціях ЄС, %¹

Країна/ Операція	«Конкордія», Македонія 2003	Артеміс», ДР Конго 2004	«Алтея», Боснія Герцеговина, 2004	«ЄВРОФОР ДР Конго», 2006	«ЄВРОФОР Чад/ЦАР», 2008	«ЄСТМ Малі», 2013
Франція	45.15%	85.49%	6.97%	43.21%	56.39%	20.36%
Німеччина	4.85%	0.34%	19.72%	33.64%	0	13.15%
Італія	8.18%	0.05%	17.77%	3.1%	1.48%	3.42%
Великобританія	0.91%	5.32%	10.97%	0	0	6.67%

Сценарій 3: маргіналізація СБОП

Дослідник М. Кан підкреслює, що «Брексіт» - це справжній удар по амбіціям Європейського Союзу стати значимим безпековим актором. Великобританія – найсильніша у військовому плані європейська держава, п'ята світова економіка, головний партнер США та міст, який сполучає СБОП з НАТО, а отже, «Брексіт» автоматично послаблює позиції СБОП на міжнародній арені та перетворює ЄС на «другорядну силу у світовій політиці»². Відповідно до даних Європейського оборонного агентства³, Сполучене Королівство витрачає більше всіх країн ЄС на оборону – щорічно понад 52 мільярди євро (див. Таблиця 2), що становить понад 26% сумарних витрат держав Євросоюзу. Великобританія – єдина країна ЄС, поруч із Францією, яка здатна мобілізувати велику кількість військових та направити їх у будь-яку точку світу.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика витрат країн ЄС на оборону⁴

Країна/Критерій	витрати на оборону, млн. євро	% витрат серед країн ЄС	% витрат від ВВП на оборону
Великобританія	52 518	26.27 %	2.05 %
Франція	39 198	19.61 %	1.79 %
Німеччина	34 945	17.48 %	1.16 %
Італія	16 328	8.17 %	1.00 %
Іспанія	9 666	4.84 %	0.89 %
Польща	9 247	4.63 %	2.10 %
Нідерланди	8 000	4.00 %	1.21 %

На Великобританію припадає близько 12% чисельності всіх європейських збройних сил (див. Таблиця 3), при цьому за показником видатків на закупівлю техніки Великобританії немає рівних серед країн ЄС. Крім того, Лондон активно бере участь у миротворчій діяльності, направляючи власні війська та фінансуючи цивільні та військові операції різних міжнародних організацій, в тому числі й ЄС, навіть якщо військові Королівства безпоседньо не беруть участі в місіях. Варто також

¹ Grevi, G., Helly, D., Keohane, D. (2009). *EU Security and Defense Policy. The First Ten Years 1999-2009*. Paris: EU Institute for Security Studies, 414.

² Khan, M. (2016). Devastating Brexit Will Consign Europe to a Second Rate World Power. *The Telegraph*. <<http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/12122506/Devastating-Brexit-will-consign-Europe-to-a-second-rate-world-power-warne-Deutsche-Bank.html>> (2016, листопад, 14).

³ Використовуються дані останнього звіту Європейського оборонного агентства, в якому наведені показники за 2015 рік. Звіт включає 27 держав ЄС, за винятком Данії, що не входить до СБОП внаслідок референдуму 1992 року.

⁴ European Defence Agency (2016). *National Defence Data*. <[http://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/eda-national-defence-data-2013-2014-\(2015-est\)5397973fa4d264cfaf77ff000087ef0f.pdf](http://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/eda-national-defence-data-2013-2014-(2015-est)5397973fa4d264cfaf77ff000087ef0f.pdf)> (2016, листопад, 14).

додати, що Великобританія – країна з ядерною зброєю, одна з п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН, одна з п'яти держав, що може надати у розпорядження ЄС свою штаб-квартиру (планувальний механізм «Провідна нація») для проведення операцій кризового менеджменту СБОП¹. «Брексіт» також означає втрату спеціалістів у різних органах та агентствах СБОП. Військові потужності дозволяють Лондону вести за собою інших, тому вихід Великобританії становить безумовну втрату для потенціалу СБОП ЄС.

Таблиця 3
Порівняльна характеристика витрат країн ЄС на оборону²

Країна/Критерій	Загальна кількість військових	Кількість цивільного персоналу	Витрати на операції, млн.євро	Витрати на закупівлю техніки, млн. євро
Великобританія	153 730	58 160	19 498	6 553
Франція	207 000	61 000	9 565	6 134
Німеччина	178 800	85 270	N/A	3 781
Італія	183 465	28 942	1 669	1 955
Іспанія	121 848	21 274	1 709	1 258
Польща	99 500	45 386	1 458	1 181
Нідерланди	42 102	16 130	2 129	736

П. ван Хем наголошує, що вихід Сполученого Королівства з Євросоюзу надсилає негативний сигнал іншим країнам об'єднання, вселяє невпевненість у майбутньому ЄС, надає приклад для наслідування, показуючи, що європейська інтеграція – це не односторонній процес, і є можливість виходу із цієї «ліберальної імперії»³. «Брексіт» заохочує держави вступати у переговорний процес з ЄС для отримання додаткових переваг від членства в Євросоюзі, зменшуючи при цьому свої зобов'язання перед Спільнотою (делегування ресурсів, дотримання міграційних квот, торгівельних приписів та стандартів, тощо)⁴.

В. Родкевич підкреслює, що такий стан речей особливо небезпечний саме зараз - з огляду на агресивну ревізіоністську політику Росії та безпекові загрози (конфлікти в Україні, на Близькому Сході та Кавказі, міграційна криза), що постають перед країнами ЄС⁵. Без Сполученого Королівства, на думку дослідника, політика ЄС щодо Росії може стати менш рішучою⁶. В. Родкевич також

¹ Слід також зазначити, що вийшовши зі складу ЄС, Великобританія зможе заблокувати доступ СБОП до засобів НАТО для миротворчої діяльності (планувальна опція «Берлін Плюс»), як свого часу Туреччина через Кіпрський конфлікт з Грецією.

² European Defence Agency (2016). *National Defence Data*. <[http://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/eda-national-defence-data-2013-2014-\(2015-est\)5397973fa4d264cfa776ff000087ef0f.pdf](http://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/eda-national-defence-data-2013-2014-(2015-est)5397973fa4d264cfa776ff000087ef0f.pdf)> (2016, листопад, 14).

³ Термін «ліберальна імперія» використовують (переважно представники лівого ідеологічного спрямування) для критики функціонування європейських інститутів: слабкого парламенту, недемократичних процедур обрання керівників ЄС, за їхні намагання стерти національну ідентичність кожної з країн ЄС і створити «європейську надідентичність». У цьому контексті дослідники навіть зауважують, що Європейський Союз повторює долю Радянського Союзу, вказуючи, що «Брексіт» (називають «весною народів») означає початок розпаду ЄС та приведе до відродження національних держав, що супроводжуватиметься такими явищами як протекціонізм в економіці, популізм в політиці та зростання ксенофобії в суспільстві: Bershidsky, L. (2016). The Soviet Union had a Brexit of its own. Bloomberg. <<https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-07-01/the-soviet-union-had-a-brexit-of-its-own>> (2016, листопад, 14); Lukin, A. (2016). The EU looks like the dying Soviet Empire. The National Interest. <<http://nationalinterest.org/feature/the-eu-looks-the-dying-soviet-empire-16930>> (2016, листопад, 14).

⁴ Ham, P. (2016). *Brexit. Strategic Consequences for Europe. A Scenario Study*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations, 12-17.

⁵ Rodkiewicz, W. (2016). *Russia on Brexit: calculating the benefits*. The Centre for Eastern Studies. <<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-06-29/russia-brexit-calculating-benefits>> (2016, листопад, 14).

⁶ В. Родкевич пише, що реакція Росії на «Брексіт» була близькою до ейфорії. Результати референдуму подавалися російськими медіа як маніфестація фундаментальною кризи ЄС як організації, так і занепаду Заходу як політичної спільноти, доводячи актуальність російської критики ідеологічних постулатів та

зауважує, що Великобританія, на відміну від інших європейських держав, постійно виступала за збільшення видатків на оборону. Окрім цього, Лондон виконував функцію балансування політичного впливу Парижа й Берліна в ЄС. Відповідно тепер утвориться франко-німецький тандем, що домінуватиме в ЄС, без дієвого механізму його стримування.

Ф. Хейсбург у статті «Брексіт і європейська безпека» ставить під сумнів твердження, що вихід Великобританії з ЄС спровокує зміцнення військової співпраці серед європейських держав і призведе до більш тісного політичного союзу, відкриваючи дорогу до «федералізації Європи» чи «федерації національних держав», використовуючи оксюморон Ж. Делора. На даний момент, на європейському порядку денному домінують проблеми боротьби з тероризмом, міграційною кризою, «українське» та «сирійське питання», подолання високого рівня безробіття, розв'язання «кризи євро» («грецьке питання») і аж ніяк не поглиблення політичної чи навіть військової інтеграції серед держав Євросоюзу. Без належного економічного зростання складно уявити збільшення державних видатків країн ЄС на оборону та їхню активну участь у миротворчій діяльності Спільноти. Ф. Хейсбург також нагадує, що Конституційний договір ЄС у 2005 році було відкинуто не «євросkeptичною» Великобританією, а на референдумі у двох країнах, що стояли біля витоків інтеграційних процесів в Європі – Францією та Нідерландами¹.

Висновок

Підсумовуючи, можна процитувати слова бельгійського дослідника С. Біскопа: «Проблема європейської оборони полягає в тому, що вона не працює належним чином без Лондона, але водночас не працює вона і за його участі. Великобританія - співзасновник СБОП, проте СБОП була б більш ефективною за відсутності Сполученого Королівства»². Безумовно, вихід Великобританії, провідної європейської військової сили, з Євросоюзу послаблює СБОП та вплив ЄС на міжнародній арені. Однак не потрібно забувати, що британський військовий потенціал не використовувався у СБОП. Можливо, «Брексіт» - це саме той тяжкий удар, який об'єднає країни ЄС та надасть поштовх до розвитку нових інтеграційних процесів на континенті для досягнення стратегічної автономії у питаннях безпеки та оборони, які протягом тривалого часу блокувалися Лондоном. Проте чи стане «Брексіт» провісником відродження чи навпаки маргіналізації СБОП залежить насамперед від самих країн ЄС - від їхньої готовності діяти разом й шукати нові механізми для співпраці з Великобританією.

References:

1. Angelini, L. (2016). Brexit is an opportunity for EU defence policy. *EU Observer*. <<https://euobserver.com/opinion/134256>> [in English].
2. Bershadsky, L. (2016). The Soviet Union had a Brexit of its own. *Bloomberg*. <<https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-07-01/the-soviet-union-had-a-brexit-of-its-own>> [in English].
3. Biscop, S. (2012). The UK and European Defence: Leading or Leaving? *International Affairs*, Vol. 88, No. 6, 1297-1313. [in English].
4. Biscop, S. (1999). The UK's Change of Course: a New Chance for the ESDI. *European Foreign Affairs Review*, Vol. 4, No. 2, 253-268. [in English].
5. Bosoni, A. (2016). How to leave the European Union. *Stratfor*. <<https://www.stratfor.com/weekly/how-leave-european-union?id=be1ddd5371&uuid=ca9a3ab5-5de5-445e-b474-b24d70fdc2ec>> [in English].
6. European Commission (2016). State of the Union Address 2016: Towards a better Europe - a Europe that protects, empowers and defends <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_en.htm> [in English].
7. European Defence Agency (2016). National Defence Data. <[http://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/eda-national-defence-data-2013-2014-\(2015-est\)5397973fa4d264cfa776ff000087ef0f.pdf](http://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/eda-national-defence-data-2013-2014-(2015-est)5397973fa4d264cfa776ff000087ef0f.pdf)> [in English].
8. Grevi, G., Helly, D., Keohane, D. (2009). *EU Security and Defense Policy. The First Ten Years 1999-2009*. Paris: EU Institute for Security Studies. [in English].

політичних практик європейської інтеграції. Це, в свою чергу, зміцнює легітимність російської влади в очах суспільства. «Брексіт» може стати вирішальним моментом в процесі ерозії ЄС, зміцнюючи політичні сили в Європі, прихильні до путінського режиму, які не проти збільшення впливу Кремля в Європі. Крім того, «Брексіт» призвів до того, що Європа більше уваги приділятиме внутрішнім проблемам, а не протидії агресивній політиці Кремля: Rodkiewicz, W. (2016). Russia on Brexit: calculating the benefits. *The Centre for Eastern Studies*. <<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-06-29/russia-brexit-calculating-benefits>> (2016, листопад, 14).

¹ Heisbourg, F. (2016). Brexit and European Security. *Survival*, Vol. 58, No. 3, 16-17.

² Biscop, S. (2012). The UK and European Defence: Leading or Leaving? *International Affairs*, Vol. 88, No. 6, 1297.

9. Ham, P. (2016). *Brexit. Strategic Consequences for Europe. A Scenario Study*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations. [in English].
10. Heisbourg, F. (2016). Brexit and European Security. *Survival*, Vol. 58, No. 3, 13–22. [in English].
11. Howorth, J. (2015). The CSDP without the UK: bad for Europe but even worse for Britain. In D. Fiott (Ed.). *The Common Security and Defence Policy: National Perspectives*. Brussels: Academica Press. [in English].
12. Khan, M. (2016). Devastating Brexit Will Consign Europe to a Second Rate World Power. *The Telegraph*. <<http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/12122506/Devastating-Brexit-will-consign-Europe-to-a-second-rate-world-power-warns-Deutsche-Bank.html>> [in English].
13. Lukin, A. (2016). The EU looks like the dying Soviet Empire. *The National Interest*. <<http://nationalinterest.org/feature/the-eu-looks-the-dying-soviet-empire-16930>> [in English].
14. Menon, A. (2016). Britain's military standing would not suffer after Brexit. *Financial Times*. <<https://www.ft.com/content/a6f95c18-087d-11e6-a623-b84d06a39ec2>> [in English].
15. Rodkiewicz, W. (2016). Russia on Brexit: calculating the benefits. *The Centre for Eastern Studies*. <<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-06-29/russia-brexit-calculating-benefits>> [in English].
16. Rogers, J., Simon L. (2016). Brexit: Europe at a strategic crossroads? *European Geostrategy*, Vol. 8, No. 17. [in English].
17. Shearer, A. (2000). Britain, France and Saint-Malo Declaration: Tactical Rapprochement or Strategic Entente? *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 13, No. 2, 283–298. [in English].
18. Smith, K. (2015). Would Brexit Spell the End of European Defence? *The London School of Economics and Political Science*. <<http://blogs.lse.ac.uk/europppblog/2015/07/02/would-brexit-spell-the-end-of-european-defence/>> [in English].
19. Smith, S. (2015). European Defence, the CSDP and the UK: two cases of Catch-22. In D. Fiott (Ed.). *The Common Security and Defence Policy: National Perspectives*. Brussels: Academica Press. [in English].
20. Waterfield, B. (2011). Britain blocks EU plans for operational military headquarters. *The Telegraph*. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/8645749/Britain-blocks-EU-plans-for-operational-military-headquarters.html>> [in English].